

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLIII

Св. 3–4 (2012)

САДРЖАЈ

Јубилеј

- Часопис *Наш језик* и српски стандардни (књижевни) језик
(СРЕТО ТАНАСИЋ) 3
- Развој концепције и структуре часописа *Наш језик* за 80 година излагања
(МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ)..... 11

Чланци

- Лингвистички аспекти назива *јавно* односно *народно здравље*
(СТАНА РИСТИЋ, ИВАНА ЛАЗИЋ-КОЊИК) 21
- Музички* глаголи или просвирај да би се усвирао
(СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ) 27
- Дискурс описа са функцијом дефиниције (СЛАВКО СТАНОЈЧИЋ)..... 35
- Нове речи са суфиксом *-ина* и његовим варијантама у српском језику
(СЛОБОДАН НОВОКМЕТ) 55
- Фигуративне семантичке реализације лексема које означавају географске
и атмосферске појмове у српском језику (ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋ) ... 69
- Метафорична значења зоонима која се односе на људске особине
(АНА РАНЂЕЛОВИЋ)..... 89

Прилози

- Костићеви исписи из Матавуља као допуна Вуковог Рјечника
(ВАСА ПАВКОВИЋ) 107

Прикази

- Зборник радова *Лексички слојеви* (РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ)..... 119

СТАНА РИСТИЋ
ИВАНА ЛАЗИЋ-КОЊИК
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ЛИНГВИСТИЧКИ АСПЕКТИ НАЗИВА *ЈАВНО* ОДНОСНО *НАРОДНО ЗДРАВЉЕ**

У раду се са становишта језичке компетенције и србистичке лингвистике, у светлу системских језичких чињеница, разматра мотивисаност назива *народно здравље* у односу према *јавно здравље* и *јавно здравство*, који су по диктату политике уведени у званичну, институционалну употребу у току прве деценије XIX века. Називи *јавно здравље* и *народно здравље*, конкурентни у медицинској терминологији, размотрени су у контексту лексичког система српског језика, пре свега на семантичком потенцијалу придева *народни*, *-а*, *-о* и *јаван*, *-вна*, *-вно*, и то с обзиром на њихов међусобни однос, као и на њихове међулексемске односе у синтагматским спојевима и парадигматским низовима, а нарочито у односу са именицама *здравље* и *здравство*. Образложена је неоправданост увођења нових термина и установљен одговарајући регуларан термин који је у складу са нормативним принципима савременог српског језика.

Кључне речи: јавно здравље / народно здравље, семантички односи, језик медицине, терминологија, српски језик.

1. У последњих неколико година у круговима медицинске науке и струке покренуто је питање појмовне и језичке утемељености и оправданости нових терминолошких назива *јавно здравље* и *јавно здравство*, насталих као израз потребе превођења енглеског термина *public health* на српски језик,¹ упркос постојању раније установљеног назива *народно здравље*, који се традиционално употребљавао у нашој средини још од краја XIX века.

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израза Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

¹ Ради се о тзв. буквалном преводу израза који не одговара семантичким, прагматичким и комуникативним правилима српског језика. Да овај случај није усамљен нити проблем нов, показују бројни примери неадекватно преведених медицинских термина с енглеског на српски на које се и до сада указивало, и то како са појединачним препорукама за побољшавање ситуације од стране лингвиста, пре свега србиста (Радовић-Тешић 2009: 85–88, Фекете 2007: 504), тако и у виду организоване бриге за језик медицине и стандардизацију медицинске терминологије у оквиру саветовања *О језику медицине* у Београду 1994. и конференције *Стандардизација терминологије* у Београду 1996. године, која је у неколико реферата обухватила и питања везана за медицинску струку (Драганић–Брадић 1996; Славковић–Литвињенко 1996).

1.1. Називи *јавно здравље* и *јавно здравство* уведени су у званичну, институционалну употребу променом републичких прописа у току прве деценије XIX века, замењујући дотадашње називе *народно здравље*, *заштита здравља* и *здравствена заштита*, не само у законским, правним актима него и у називима бројних медицинско-здравствених установа. Стручњаци из области медицине, позивајући се на историјске и стручне чињенице, покушавали су да укажу на термилошку мањкавост нових преводних назива, имајући у виду пре свега неподударност концептуалног опсега новоименованог појма „јавно здравље“ и изворног појма „народно здравље“, али и недовољну лексичко-семантичку прозирност назива *јавно здравље* у српском језику (Радовановић 2011). С друге стране, и англисти су с аспекта превођења и семантичких односа између енглеске лексеме *public* и њених преводних еквивалената у српском језику, утврдили неадекватност преведеног назива *јавно здравље*.² Тако су и медицински стручњаци и англисти дали примат употребе синтагми *народно здравље*.

2. Како је проблем ипак првенствено термилошке, дакле и језичке природе, који до сада није био сагледаван од стране србиста, било би потребно да се са становишта не само језичке компетенције него и са становишта србистичке лингвистике, у светлу системских језичких чињеница, размотри мотивисаност сваког од поменутих назива и на тај начин понуди коначан одговор на ово отворено језичко-термилошко питање. Предмет нашег рада би био, управо, покушај да се предложи такав одговор, тако што ће се називи *јавно здравље* и *народно здравље*, конкурентни у медицинској терминологији, разматрати у контексту лексичког система српског језика, пре свега на семантичком потенцијалу придеви *народни*, *-а*, *-о* и *јаван*, *-вна*, *-вно*, и то с обзиром на њихов међусобни однос, као и на њихове међулексемске односе у синтагматским спојевима и парадигматским низовима, а нарочито у односу са именицама *здравље* и *здравство*.

3. Придев *народни*, изведен од именице *народ*, спада у односне, релационе придеве, чије је значење веома јасно и одређено појмовним обимом мотивне именице, што показује и чињеница да у својој веома фреквентној употреби као одредбена реч у именичким синтагмама не реализује више него само једно значење. То потврђује и тезаурусни Речник САНУ, у коме је овај једнозначни придев представљен на следећи начин:

народни, *-а*, *-о* ... **1.** *који се односи на народ (који њрипада народу, којим се служи народ, који њишиче од народа):* народни језик, народна имовина, народна свест, народне приповетке, народни устанак, народни цеп, народни одрод;

2. *као аѡрибуѡ у разним ѡерминима (ѡолиѡичким, ѡравним, економским, војним иѡд.):* народно веће, народни одбори, народни посланик, народна одбрана, народна војска, народни суд, народни универзитет, народне песме.

Реализација под бројем 2 издвојена је у Речнику не због посебног значења него због везане спојивости придева *народни* са именицама, при чему овако

² В. одговор С. Мићић и С. Жикић Борјановић на писмо С. Симић *О јавном или народном здрављу – ко зна који ѡуѡ!*, „Политика“ рубрика „Међу нама“ од 25. 4. 2012. год. (http://www.cirilica-beograd.com/Други-пишу/120505_Три_поруке/index.html).

везане, блокиране језичке јединице, синтагме добијају статус специјалне односно термилошке употребе у језику одређене области или струке. Разматрани медицински назив *народно здравље* припада управо овој групи реализација употребе придева *народни*. И у једном и другом случају употребе, као што је евидентно из Речника САНУ, придев *народни* нема правог синонима у српском језику, нема дакле другог придева која би га у наведеним употребама могао заменити а да се не промени значење читавог синтагматског споја. Са тог становишта придев *народни* је незамењив у блокиранај синтагми *народно здравље*. У случају његове замене, на основу истакнутих језичких правила, мења се и значење самог назива. То значи да у смислу једнозначности замена придева *народни* несинонимним придевом *јаван* у конкурентном називу *јавно здравље* не би била адекватна, а са становишта стандардизације / нормирања језика медицине не би била ни прихватљива.

4. Придев *јаван* спада у вишезначне квалификативне придеве и творбе-но је везан са именицом *јава*, али су се у савременом језику његова значења удаљила од мотивационе именице, па се углавном данас овај придев више поима као прост, неизведен, као придев од кога је изведена именица *јавности*, чија су значења одређенија и јаснија од значења самог придева (1. нескривеност, отвореност и 2. друштвена заједница, друштво, свет; јавно мњење). Према Речнику САНУ овај придев реализује 5 различитих значења, која су представљена на следећи начин:

јаван, -вна, -вно **1.** *нескривен, њознај*: јавна је тајна

2. а. *коме може свако њрисусћивовати*: јавно читање, јавни партијски зборови, јавна предавања, јавна вежба, јавна продаја; **б.** *који служи свима, намењен свима*: јавна болница, јавна апотека, јавно купатило, јавна библиотека, јаван локал, јавна чесма; **в.** *који се збива, збио њред свима*: јавно насиље;

3. а. *који се односи на друштво, друштвени живој*, *који се њиче друштва*, *чији је рад друштвено значајан*: јавни рад, **јавно здравље**, јавни интерес, јавни ред, јавни радник, јавни професор; **б.** *који је несметано, оћворено ућућен јавности*: јавна реч;

4. *званичан, службен*: јавне исправе;

5. индив. *сћваран, реалан*: јава јавнија од јаве.

Придев *јаван* је вишезначан, као што показује Речник САНУ, па самим тим није погодан за термилошку употребу, која захтева једнозначност, јасност и прецизност, као основне карактеристике термина. У првом и трећем значењу он има и своје синониме: *њознај* и *друштвени*, дакле придеве који га могу заменити у одговарајућим употребама. Синтагма *јавно здравље* засведочена је у реализацији 3.а, у којој овај придев има синоним *друштвени*, али би у наведеној синтагми замена придева *јаван* придевом *друштвени* била неадекватна не само у смислу истозначности него и у смислу домена употребе, зато што би у потенцијалној синтагми *друштвено здравље* лексема *здравље* имала секундарно метафоричко значење које је у Речнику САНУ дефинисано као *добро њоволно, ненарушено сћање неке живојне функције, духовних особина и сл.* Синтагма *јавно здравље* пре би одговарала употреби овог придева у значењу 2.б. „који служи свима“ (дакле, дистрибутивно, сваком појединцу), у коме овај придев нема синонима. Ни у једном од својих значења, па ни у

разматраним значењима, придев *јаван* не јавља се у везаним блокираним синтагмама, спојевима него у слободним, што не ограничава њихову употребу на специјалне контексте и умањује могућност њихове терминологијације. Тако и синтагма *јавно здравље*, потврђена у Речнику САНУ, није употребљена у функцији термина, па њена таква, нетерминолошка употреба сасвим је легитимна и оправдана у српском језику, као и синтагме истог типа: *јавна болница, јавна айџека, јавно куйајило, јавна библиотека* и сл.

5. Дакле, увођење синтагме *јавно здравље* као преводног еквивалента енглеског термина *public health* у стручну употребу у области медицине није у духу српског језика, што је претходним излагањем показано. Значење назива *јавно здравље*, у контексту изложених језичких чињеница, врло је тешко одредити, за разлику од конкурентног и традиционално установљеног назива *народно здравље*. Назив *народно здравље* у стручном језику може се у истом значењу замењивати нетерминолошком парафразом *здрвље народа*, док је парафразирање назива *јавно здравље* у *здравље јавности* у контексту медицинске струке потпуно бесмислено.

6. Са лингвистичког становишта још је мање оправдана и заснована употреба назива *јавно здравство* у истом значењу, јер се једнозначна именица *здравство* као „организација здравствене службе, здравствена делатност“ може ближе одређивати односним а не квалификативним придевима, у смислу оних које то здравство организују, финансирају и сл., па се могу јавити спојев: *друштвено / државно здравство, йривајино здравство* и сл. слободни синтагматски спојев који немају ограничену терминолошку употребу. Одређивање ове именице квалификативним придевом *јаван*, као што се то чини у административном језику увођењем назива *јавно здравство*, представља плеоназам и кршење језичке норме засноване на једном од основних језичких принципа, принципу језичке економије.

ЛИТЕРАТУРА

- Драганић–Брадић 1996: В. Драганић, О. Брадић, Рад на медицинској терминологији – потреба медицинске науке и праксе, у: *Стандардизација йтерминологије*, САНУ, Београд, 123–126.
- Радовановић 2011: Зоран Радовановић, Народно здравље, јавно здравство или јавно здравље, *Српски архив за целокујно лекарство* 139/3–4, Београд, 262–265.
- Радовић-Тешић 2009: Милица Радовић-Тешић, *С речима и речником*, Учитељски факултет, Београд.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, I–XVIII, Српска академија наука и ументости – Институт за српск(охрватск)и језик, Београд, 1959–.
- Славковић–Литвињенко 1996: В. Славковић, С. Литвињенко, Стандардизација домаће медицинске терминологије, у: *Стандардизација йтерминологије*, САНУ, Београд, 239–240.
- Фекете 2007: Егон, Фекете, Медицинске фразе (не)превођења у духу нашег језика, *Српски архив за целокујно лекарство* 135/7–8, Београд, 504–505.

Резюме

Стана Ристич, Ивана Лазич-Коник

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НАЗВАНИЙ
ЈАВНО И НАРОДНО ЗДРАВЉЕ

В настоящей работе рассматривается, с точки зрения языковой компетенции и лингвистической сербистики, в свете системных языковых фактов, мотивированность названия *народно здравље* по отношению к названиям *јавно здравље* и *јавно здравсѝво*, которые, продиктованные политикой, введены в официальное, институционализированное употребление в течение первого десятилетия XXI века. Названия *јавно здравље* и *народно здравље*, будучи конкурентными в медицинской терминологии, рассмотрены в контексте лексической системы сербского языка, в первую очередь на семантическом уровне потенциала прилагательных *народни*, *-а*, *-о* и *јаван*, *-вна*, *-вно*, учитывая при этом их взаимоотношение, а также их междуклассовые отношения в ситагматических сочетаниях и парадигматических рядах, в частности по отношению к существительными *здравље* и *здравсѝво*. В результате исследования обоснована неоправданность введения в употребление нового названия *јавно здравље*, в то время как регулярным считается ранее установившееся название *народно здравље*, согласованное с нормативными принципами сербского языка.